

פרק ה

עניין הבושה וההודאה בתהליך התשובה

עיקר ויסוד גדול לתשובה, שיתבייש בעל התשובה מן החטא שעשה, ובשביל כך מקבלין אותו בתשובה.

ובפרק קמא דברכות (יב,א): "אמר רב חנינא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עברה ומתבייש - מוחלין לו כל עוונותיו, שנאמר (יחזקאל טז,ג): 'למען תזכרי ובשת... ככפרי לך לכל אשר עשית'. דילמא ציבור שאני?"

אלא מהכא (שמ"א כח,טו): 'ויאמר שמואל אל שאול: למה הרגזתני? ויאמר שאול: צר לי... ולא ענני עוד גם כיד הנביאים גם כחלמות' ואילו אורים ותומים לא קאמר, משום דקטליה לנוב עיר הכהנים (והתבייש להזכירם). ומנין דאחילו ליה מן שמיא? שנאמר (שם יט): 'ויאמר שמואל אל שאול: למחר אתה ובניך עמי', ואמר רבי יוחנן: "עמי" - במחיצתי. ורבנן אמרי מהכא (=מכאן ההוכחה שמחלו לו מהשמים): "והוקענום לה' בגבעת שאול, כחזיר ה'" (שמ"ב כא,ו) - יצאת בת קול ואמרה: "בחזיר ה'". עד כאן.

ודבר זה צריך טעם, למה הבושה⁹⁹ מכפר ומוחלין לו עוונותיו?

אבל דבר זה מופלג (=עמוק) בעניין הבושה, כי פירוש דבר זה, כאשר האדם מתבייש מן החטא - מורה (=מלמד, מראה) שהוא מסלק עצמו ומרחיק עצמו מן החטא לגמרי. שכל בושה שהוא מתבייש מדבר, מרחיק עצמו ממנו¹⁰⁰. לא כן העז פנים, שהוא מתעצם בחטא. וכאשר מתעצם בחטא - אין הסרה לחטא הזה, כאשר החטא מתעצם בו. אבל המתבייש מן החטא - מורה שאין החטא מתעצם בו, ואדרבא מרחיק עצמו מן החטא. כמו שהיה שאול מתבייש, (ש)לא רצה להזכיר את החטא, מפני הבושה. ולכך מוחלין לו החטא, מאחר שהוא מרוחק מן החטא.

ועוד יש לך לדעת מדרגת המתבייש¹⁰¹, שיש לו מידת הפשיטות (=היכולת להתבטל

הערות - ילמד עניים דרכו

99 מוטיב הבושה מול עזות הפנים נמצא בנוסח הווידוי: "שאינ אנחנו עזי פנים..." ובתפילת יום הכיפורים: "הרי אני לפניך... ככלי מלא בושה וכלימה". ומקורו בוידוי עזרא (ט,ו): "ואמרה: אלהי! בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך, כי עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים..."

100 החתול אינו מתבייש בחתוליותו מפני שזו מדרגתו והיא טבעית לו. וכן ילד קטן שיושב בבוקר. אולם אדם מבוגר שחולצתו התלככה - מתבייש, כי הוא מכיר במדרגתו ומודע לפער שבין מדרגתו הטבעית לבין מצבו כרגע שאינו תואם את מדרגתו זו, ומתוך כך מתבייש. נמצא שהבושה מלמדת על הריחוק האישיותי מהחטא, שאין הוא טבעי לו.

101 כאן אינו מדבר על בושה ספציפית מחטא ספציפי, אלא על אדם שיש בו את "מידת הבושה". כלומר לא הכרת הפער בין מעלתו הרוחנית לבין קלקול חטאו היא הנקודה, אלא הכרת הפער בינו לבין אלוהיו, וכמו שמבאר והולך.

לרצון ה'), ממה שאמרו (אבות ה,כ): "בושת פנים - לגן עדן" וכמו שביארנו דבר זה במקומו¹⁰². כי הבושה היא פשיטות אל האדם (=לאדם), הפך ה"עז פנים". ומפני כך מוחלין לו - כאשר יש לו מידת הפשיטות (=ההתבטלות), שמתפשט (=שמתבטל) ממנו החטא (כי עיקר החטא היה שלא עשה רצון ה', וכיוון שהתבטל כלפי הרצון האלוהי - הוא חוזר להידבק בשכינה וממילא - התבטל החטא ממנו, כי אין חטא במקום שכינה). ועייין אצל "בושת פנים לגן עדן" - ושם מבואר. וגם יתבאר אצל: "כל המעביר על מידותיו - מעבירין לו כל פשעיו" (לקמן פרק ז).

ובפרק קמא דסוטה (ז,א): "ת"ר: אומרים לפנייה (=לפני הסוטה שהובאה למקדש, כדי שתודה ולא ימחה שם ה') דברי אגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים, כגון (איוב טו,יח): 'אֲשֶׁר חָכְמִים יִגְדוּ וְלֹא כִחְדוּ מֵאֲבוֹתָם' - יהודה הודה ולא בוש (ממה שיחשבו עליו, אלא הודה על חטאו והתבטל לשכינה), מה היה בסופו? זכה וירש חיי העולם הבא,

הערות - ילמד ענוים דרכו

102 המהר"ל מבאר עניין זה בכמה מקומות. ועיקר הביאור נמצא לקמן, בנתיב הבושה פרק א. שם ביאר שבעל הבושה הוא אדם שמסוגל לקבל עול של מי שלמעלה ממנו (מפני שהוא מכיר שמדרגתו נמוכה ממדרגת מי שמעליו) וכל שכן שיש לו בושה מהקב"ה. ועל כן יש בו יראה מהחטא, ועל כן "לא במהרה הוא חוטא" כי הוא מוכן בנפשו לקבל את גזרותיו של הקב"ה. וכן אם חטא - הרי מיד חוזר בו ומקבל מחדש עול מלכות ה' ואחר כך התבטל ממנו עיקר החטא - שהוא פריקת העול. מידה זו ניתנה בסני, שבעת שה' נתן לישראל את גזרותיו הוא התגלה אליהם בעצמו והכירו במלכותו והגיעו ליראת שמים, כאמור: "בעבור תהיה יראתו על פניכם". לעומת זאת עז הפנים הוא אדם שאינו מסוגל לקבל מרות של מי שמעליו (מפני שאינו מכיר בפער שביניהם), וממילא פורק את עולו ואינו מפחד לחטא, ואם חוטא - החטא דבוק בו כי ממשיך שלא לקבל עול המלך. [ועייין שם שחילק בין בושה כלפי אחרים - שהיא מידה רוחנית עליונה, ועזות כלפי אחרים - שהיא מידה שפלה ותחתונה, לבין עזות של האדם כלפי עצמו וכוחותיו - שהיא מידה חיובית ורוחנית, שאין הוא נמשך אחרי תאוותיו, לעומת המתבייש כלפי עצמו - שהיא מידה חומרית, שנכנע לתאוותיו ויצריו. ישראל "עזים שבאומות" - כלפי עצמם, ו"ביישנים" - כלפי אלוהים. מידת הביישנות היא אחת מג' המידות שקיבלו ישראל מהאבות, הביישנות - מיצחק, שהיתה בו מידת יראת חטא.]

אולם, בדרך חיים ה,כ הוסיף המהר"ל הסבר אחר. שם הסביר את המושג "עז פנים" ו"בושת פנים" ביחס לכוחות הנפש: עז הפנים הוא מי שכוחות הנפש שלו אינם מאוזנים, כלומר פועלות בו מידות קיצוניות. לעומת זאת "בושת פנים" הוא מי שיש בו שקט נפשי ושליטה עצמית, כך שהוא מנהל את כלל כוחות הנפש שלו בהתאם ל"שיווי וליושר" של התורה, שהיא סדר העולם. [ועייין עוד בספר חידושי אגדות (חלק א עמוד קטו, מסכת רה"ש יז,א) בביאור עניין "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו... למי שמשים עצמו כשירים".]

ובאמת יש קשר בין שני הפירושים: כי באמת לא ניתן שבאדם יהיו כל כוחות הנפש מאוזנים בטבעו. אלא שמי שיש לו בושת פנים כלפי שמיא, הוא מקבל את עולו ואת גזרותיו, ומשעבד את כוחות הנפש שלו רק לרצון האלוהי, ולכן בפועל כוחות הנפש שלו מאוזנים ונשלטים. התאמת פעולות האדם ל"שיווי והיושר" למצוות התורה שהן "סדר העולם" אפשרית רק על ידי קבלת העול של המתבייש.

ראובן הודה ולא בוש, מה היה בסופו? זכה וירש חיי העולם הבא. ומה שכתב... בעולם הזה? 'לָהֶם לְבָדָם נִתְּנָה הָאָרֶץ'¹⁰³, וְלֹא עָבַר זֶר בְּתוֹכָם' (שם יט).

בשלמא יהודה - אשכחן דאודי, דכתיב (בראשית לח,כו): 'וַיִּכַּר יְהוֹדָה וַיֵּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי, אלא ראובן מנא ליה דהודה? דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (דברים לג,ו-ז): 'יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמַת... וְזֹאת לַיהוּדָה'? כל אותם שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגלגלין בארון (על שקיבל על עצמו נידוי ו"חטאתי לאבי כל הימים"), עד שעמד משה וביקש רחמים. אמר לפניו: רבש"ע מי גרם לראובן שיודה? יהודה! "וּזֹאת - לַיהוּדָה"! מיד: 'שָׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאֵל עֲמֹ תְּבִיאֲנֹה' (שם).

פירוש, כי לכך זוכה האדם לחיי עולם הבא - כאשר מסלק (את) יצרו. לכך ראוי לעולם הבא, שאין שם יצר הרע. כי היצר אשר יש לאדם, הוא מצד עולם הזה, הגשמי, וכאשר מסלק יצרו - זוכה לעולם הבא. וכך אמרו במסכת סנהדרין (ג,א): "'זִבְחַ תּוֹדָה יִכְבְּדֵנִי' (תהלים נ,כג) - אמר ריש לקיש: כל הזובח יצרו ומתוודה, כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמות, שנאמר: זובח תודה יכבדני". ופירוש זה ביארנו למעלה ב"נתיב היצר": כי כאשר כובש יצרו ומסלקו ובוזה מכבד הקב"ה בעולם הבא ובעולם הזה, כמו שהתבאר למעלה¹⁰⁴ (כאן המהר"ל רוצה לגעת דווקא בנקודה אחרת במדרש והיא "ומתוודה", כמו שמבאר והולך)¹⁰⁵.

שאלות מנחות:

- ➔ מדוע במבט ראשוני קשה לקבל את דברי הגמרא שמי שמתבייש בחטאו - מתכפר לו? מה עומק החטא על פי דברי חז"ל אלו, שהבושה מכפרת עליו?
- ➔ יש אדם שמתבייש מחטאו ויש אדם שמתבייש מהקב"ה והוא ירא חטא, האם שניהם אותו הדבר?
- ➔ מדוע לא מספיק "לזבוח את היצר", דהיינו לעזוב את החטא? מדוע צריך גם "להתוודות" ו"להתבייש"?

הערות - ילמד ענוים דרכו

103 ראובן נטל ראשון חלק בארץ בעבר הירדן המזרחי, ויהודה זכה להיות ראשון במערבי (מרומי שדה), וגם זכה יחידי למלכות (רש"י).

104 בנתיב היצר פרק ג. שם ביאר שכאשר פועלים בעולם גם יצר הטוב וגם יצר הרע - זה מורה על הטעות שכביכול יש שני אלים בעולם, אל טוב ואל רע (כטענת המינים: מה' שהוא טוב לא אפשרי שיצא רע, מוכח שיש גם כוח רע כנגדו), ועל כן לא ניכרת אחדות ה' בעולם הזה, בעוד שיש יצר הרע. אבל כשאדם מכניע את היצר, הוא מלמד שאף בעולם הזה, שיש יצר הרע, אין הוא עיקר ולא נוצר בעולם אלא כדי להשמירו ושיתגלה ממנו הטוב. וממילא כפיית היצר מגלה על אחדות ה' גם בעולם הזה. ובכך מכבד את הקב"ה בשני עולמות, כי הוא מגלה את היחוד העתידי כבר בעולם הזה.

105 המשך המהלך של ההודאה - בדף הבא.

מסלול 1: יום ג, יז באלול	מסלול 3: יום א, יט באלול
מסלול 2: יום ד, יז באלול	מסלול 4: יום ג, יט באלול